

POSTANOWIENIE

14 grudnia 2023 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Roman Trzaskowski

na posiedzeniu niejawnym 14 grudnia 2023 r. w Warszawie
w sprawie z powództwa E.M. i M.M.
przeciwko [...] Bank [...] spółce akcyjnej w W.
o ustalenie,
na skutek skargi kasacyjnej [...] Bank [...] spółki akcyjnej w W.
od wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie
z 1 czerwca 2022 r., I ACa 5/22,

odmawia przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 1 czerwca 2022 r. Sąd Apelacyjny w Warszawie w punkcie pierwszym (1) oddalił apelację pozwanego Banku od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie z dnia 22 października 2021 r. ustalającego, że bliżej oznaczona umowa kredytu hipotecznego jest nieważna, oraz rozstrzygającego o kosztach postępowania, a w punkcie drugim (2) orzekł o kosztach postępowania apelacyjnego.

W skardze kasacyjnej, w uzasadnieniu wniosku o jej przyjęcie do rozpoznania, pozwany wskazał przyczynę kasacyjną określoną w art. 398⁹ § 1 pkt 1 k.p.c. Jego zdaniem w sprawie wystąpiły istotne zagadnienia prawne, wyrażające się w następujących pytaniach:

1) czy w przypadku, gdy na podstawie postanowień regulaminu i umowy kredytu - w której treści zarówno waluta kredytu, jak również waluta spłaty rat kredytu zostały określone w walucie obcej - kredyt został wypłacony w walucie polskiej, gdyż taką dyspozycję złożył kredytobiorca, który miał jednak również prawo, na mocy postanowień rzeczonyj umowy i regulaminu, wypłacić kredyt i spłacać raty kredytu bezpośrednio w walucie obcej, prawidłowe jest uznanie, iż postanowienia regulaminu, przewidujące fakultatywną możliwość przeliczenia wysokości świadczenia do wypłaty i spłaty z waluty obcej na walutę polską, umożliwiając bankowi dowolny bądź jednostronny wpływ na wysokość jego zobowiązania do wypłaty kredytu bądź na wysokość zobowiązania kredytobiorcy do spłaty rat kredytu, co miałyby być sprzeczne z dobrymi obyczajami, czy też taka konstatacja jest nieuprawniona z uwagi na subsydiarny charakter rzeczonych klauzul przeliczeniowych, który nie obliguje konsumenta do korzystania z przedmiotowych postanowień?

2) czy w przypadku uznania przez sąd, że klauzule przeliczeniowe, zawarte w regulaminie do umowy kredytu walutowego, w której treści przewidziano, iż zarówno waluta kredytu, jak również waluta spłaty zostały określone w walucie obcej, kredyt został wypłacony w walucie polskiej z uwagi na dyspozycję złożoną przez kredytobiorcę, który miał również prawo na mocy postanowień rzeczonyj umowy i regulaminu spłacać zobowiązanie w walucie obcej lub w walucie polskiej,

są bezskuteczne, umowa może wiązać strony i być wykonywana w jej pozostałym zakresie jako kredyt *stricto* walutowy, z pominięciem postanowień uznanych za bezskuteczne?

3) czy wywodzony w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej oraz sądów polskich (w tym Sądu Najwyższego) z art. 3851 § 1 i § 2 k.c. oraz z art. 6 ust. 1 Dyrektywy 93/13 obowiązek pouczenia konsumenta przez sąd, w razie stwierdzenia wystąpienia w umowie postanowień o charakterze abuzywnym, o możliwych skutkach uznania postanowień umownych za niedozwolone, w tym ustalenia nieistnienia stosunku prawnego oraz odebrania od niego oświadczenia, co do jego woli w zakresie skorzystania lub rezygnacji z ochrony związanej z abuzywnością klauzul umownych, w tym w razie możliwości uznania umowy w całości za nieważną (bezskuteczną), ma znaczenie o charakterze materialnoprawnym, a tym samym jego niedochowanie skutkuje przedwcześnieścią wyrokowania w zakresie uznania postanowień umownych za niedozwolone, w tym ewentualnie stwierdzenia nieistnienia stosunku prawnego w oparciu o przesłanki uregulowane w art. 385¹ § 1 k.c.; jaki jest zakres przedmiotowego obowiązku informacyjnego oraz czy w celu jego dochowania wystarczającym jest skierowanie pouczenia oraz uzyskanie oświadczenia od pełnomocnika procesowego konsumenta, a nie od samego konsumenta?

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Z art. 398¹ § 1 k.p.c. wynika, że skarga kasacyjna przysługuje co do zasady od prawomocnych orzeczeń sądów drugiej instancji, a więc orzeczeń wieńczących dwuinstancyjne postępowanie sądowe, w którym sądy obu instancji dysponują pełną kognicją w zakresie faktów i dowodów. Jednakże zgodnie z art. 398⁹ § 1 k.p.c. Sąd Najwyższy przyjmuje skargę kasacyjną do rozpoznania tylko wtedy, gdy w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne, istnieje potrzeba wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów, zachodzi nieważność postępowania lub skarga kasacyjna jest oczywiście uzasadniona. W zamyśle ustawodawcy skarga kasacyjna stanowi zatem nadzwyczajny środek zaskarżenia, którego rozpoznanie przez Sąd Najwyższy musi być uzasadnione względami o szczególnej doniosłości,

wykraczającymi poza indywidualny interes skarżącego, a mającymi swoje źródło w interesie publicznym, w szczególności przez zapewnienie jednolitej wykładni i stosowania prawa. Wyłączną podstawą oceny pod kątem przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania są wskazane w niej przyczyny kasacyjne wraz z uzasadnieniem (art. 398⁴ § 2 k.p.c.).

Zgodnie z utrwalonym stanowiskiem Sądu Najwyższego, skarżący, który jako uzasadnienie wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania wskazał przyczynę określoną w art. 398⁹ § 1 pkt 1 k.p.c., powinien odpowiednio sformułować zagadnienie prawne, wskazać przepisy prawa, na których tle zagadnienie się wyłoniło oraz przedstawić argumentację jurydyczną uzasadniającą możliwość rozbieżnych ocen prawnych oraz świadczącą o istotności tego zagadnienia (zob. np. postanowienia Sądu Najwyższego: z 10 maja 2001 r., II CZ 35/01, OSNC 2002, Nr 1, poz. 11; z 2 grudnia 2014 r., II CSK 376/14, niepubl.; z 9 kwietnia 2015 r., V CSK 547/14, niepubl.). Zagadnienie jest istotne, jeżeli jego rozstrzygnięcie ma znaczenie dla ukierunkowania praktyki sądowej i rozstrzygnięcia sprawy, w której zagadnienie powstało (zob. np. postanowienie Sądu Najwyższego z 18 września 2012 r., II CSK 180/12, niepubl. oraz z 2 grudnia 2014 r., II CSK 376/14, niepubl.), wywołuje poważne wątpliwości, a zarazem nie było dotychczas rozstrzygnięte w judykaturze albo dotychczasowe orzecznictwo wymaga zmiany (zob. np. postanowienie Sądu Najwyższego z 24 sierpnia 2016 r., II CSK 94/16, niepubl.).

Zagadnienia sformułowane przez pozwanego nie czynią zadość wskazanym wymaganiom częściowo dlatego, że nie mają bezpośredniego znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy (a jedynie znaczenie hipotetyczne), a częściowo dlatego, iż zostały już wystarczająco wyjaśnione w orzecznictwie.

Wątpliwość dotycząca wadliwości postanowień umowy przewidujących fakultatywną możliwość przeliczenia wysokości świadczenia do wypłaty i spłaty z waluty obcej na walutę polską (postanowień o subsydiarnym charakterze) – podobnie jak drugie z zagadnień odnoszące się do konsekwencji abuzywności takich klauzul i możliwości utrzymania umowy jako kredytu *stricto* walutowego - pomija, że *in casu* Sąd odwoławczy podzielił zapatrywanie Sądu Okręgowego, iż

kredytobiorcy mogli żądać wypłaty kredytu i spłacać go wyłącznie w walucie polskiej (s. 23, 27 i 39 uzasadnienia zaskarżonego wyroku). Pomija też, że Sąd Apelacyjny zdyskwalifikował nie tyle same klauzule przeliczeniowe (określane przez skarżącego jako fakultatywne), ile postanowienia nakładające na powodów nieograniczone ryzyko walutowe (por. s. 30, 35-36). Uznając, że klauzule odnoszące się do ryzyka kursowego definiują główny przedmiot tej umowy, wskazał, iż nie zostały one sformułowane w sposób jednoznaczny (s. 34-35). W tym kontekście zaaprobował twierdzenie Sądu pierwszej instancji, że na etapie zawierania umowy powodowie nie zostali prawidłowo poinformowani o ryzyku związanym ze zmianami kursu walut, gdyż udzielona im informacja nie wskazywała rzeczywistej skali ryzyka kursowego, jakie wiązało się dla nich z zawarciem spornej umowy i ekonomicznych konsekwencjach silnej deprecjacji złotego do waluty indeksacji, w tym wpływu tej zmiany na wysokość salda kredytu i miesięcznej raty. Udzielona informacja nie została poparta symulacją przedłożoną do akt sprawy, informacją o kontekście gospodarczym, czy kursie historycznym franka szwajcarskiego, który pozwoliłby uświadomić powodom rzeczywistą skalę ryzyka kursowego, które było nieograniczone, zaś w przypadku silnej deprecjacji waluty krajowej mogło się ono przełożyć na nawet kilkukrotny wzrost wysokości raty kredytu i zadłużenia i to pomimo regularnej spłaty kredytu, zgodnie z harmonogramem. Sąd drugiej instancji zgodził się również, że złożone przez kredytobiorców oświadczenie, że są świadomi ryzyka zaciągnięcia kredytu w walutach obcych, które wynika z możliwości zmiany kursu waluty kredytu wobec PLN lub zmiany oprocentowania waluty obcej, których skutkiem może być zagrożenie zdolności kredytowej kredytobiorców spowodowane istotnym podwyższeniem wartości kredytu i odsetek do spłaty, nie było równoznaczne z ustaleniem zakresu udzielonej powodom informacji i miało charakter ogólny bez odniesienia do konkretnych danych (por. s. 23, 25-26, 37). W konsekwencji Sąd przyjął, że pozwany Bank nie wywiązał się w sposób należyty z obowiązku informacyjnego względem powodów, a obciążenie powodów nieograniczonym ryzykiem walutowym rażąco naruszało ich interesy, zaś brak pełnej i jasnej informacji o tym ryzyku ze strony pozwanego stanowił o sprzeczności postanowienia z dobrymi obyczajami (por. s. 38).

Sąd Apelacyjny zauważył też wprost, że nawet w sytuacji, gdyby powodowie mieli możliwość i zamiar dokonywania spłat bezpośrednio w walucie obcej, nie miałyby to istotnego znaczenia z punktu widzenia oceny abuzywności klauzuli walutowej zawartej w umowie, gdyż spłata kredytu bezpośrednio w walucie nie niwelowała ryzyka walutowego związanego z koniecznością nabycia waluty za posiadane środki w złotych polskich (por. s. 27, 39).

W tej sytuacji przedmiotowe zagadnienia przedstawione przez skarżącego mogłyby uzyskiwać doniosłość tylko w razie powodzenia zarzutów kasacyjnych, co nadaje im charakter hipotetyczny i nie może uzasadniać przyjęcia skargi do rozpoznania.

Tym niemniej na marginesie warto zaznaczyć, że zapatrywania Sądu Apelacyjnego są w pełni zgodne z orzecnictwem Sądu Najwyższego, w którym - z odwołaniem do orzecnictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej – negatywnie ocenia się ponoszenie przez kredytobiorcę nieograniczonego (nieproporcjonalnego) ryzyka walutowego (por. zwłaszcza wyroki Sądu Najwyższego z dnia 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22 i z dnia 25 października 2023 r., II CKSP 810/23, niepubl. oraz tam omówiony wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 10 czerwca 2021 r., C-776/19-C-782/19, BNP Paribas Personal Finance, pkt 99-103, teza).

Niezależnie od tego warto też zwrócić uwagę, że w orzecnictwie wyjaśniono już, iż samo zapewnienie kredytobiorcy możliwości spłaty rat kredytu w walucie obcej (walucie indeksacji) nie uchyla abuzywności postanowienia dotyczącego spłaty rat kredytu w walucie krajowej, w wysokości zależnej od kursu waluty obcej określanego swobodnie przez bank (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 października 2023 r., II CKSP 810/23 oraz wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 21 września 2023 r., C-139/22, mBank (Polski rejestr klauzul niedozwolonych), pkt 52-57, gdzie wskazano m.in., że włączenie do umowy zawartej z konsumentem dwóch alternatywnych warunków dotyczących wykonania tego samego obowiązku ciążącego na konsumentce, z których jeden jest nieuczciwy, a drugi zgodny z prawem, pozwala danemu przedsiębiorcy na spekulowanie, że poprzez brak informacji, nieuwagę lub niezrozumienie konsument wykona dane zobowiązanie

zgodnie z warunkiem, który powoduje znaczącą nierównowagę praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta).

W orzecznictwie wyjaśniono też – co uwzględniało stanowisko Sądu odwoławczego - że w razie niemożliwości ustalenia wiążącego strony kursu waluty obcej w umowie kredytu denominowanego w walucie obcej umowa ta nie może wiązać stron w pozostałym zakresie ani jako kredyt złotówkowy (z oprocentowaniem obliczanym na podstawie wskaźnika LIBOR/SARON), ani jako tzw. kredyt czysto walutowy. W szczególności bowiem wskazuje się, że utrzymanie takiej umowy jako kredytu czysto walutowego prowadziłoby do niedopuszczalnego zniekształcenia woli stron, która ukierunkowana była od początku na wypłatę kredytu w walucie krajowej (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 10 maja 2022 r., II CSKP 694/22, niepubl., z 13 maja 2022 r., II CSKP 293/22 i II CSKP 405/22, z 20 maja 2022 r., II CSKP 713/22 i II CSKP 943/22, niepubl., z dnia 26 maja 2022 r., II CSKP 650/22, niepubl. i z dnia 24 czerwca 2022 r., II CSKP 10/22, niepubl.).

Trzecie z przedstawionych przez skarżącego zagadnień pomija z kolei, że *in casu* powodowie jednoznacznie nie godzili się na sanowanie wadliwej klauzuli denominacyjnej i na utrzymanie umowy w mocy. Zdaniem Sądu Apelacyjnego stanowisko swe wyrazili w sposób wystarczająco jasny w treści pozwu inicjującego niniejszy proces, powtórzyli je także w trakcie składanych zeznań przed Sądem Okręgowym w dniu 8 października 2021 r. oraz za pośrednictwem swego pełnomocnika w piśmie procesowym z dnia 25 kwietnia 2022 r., po dodatkowym pouczeniu skierowanym przez Sąd Apelacyjny (por. s. 41).

W ujęciu zaś abstrakcyjnym Sąd Najwyższy wyjaśnił już, jakie znaczenie dla bytu umowy i jaki zakres powinno mieć pouczenie konsumenta przez sąd o konsekwencjach prawnych, jakie może pociągnąć za sobą usunięcie klauzuli abuzywnej, w tym dla możliwości dalszego obowiązywania umowy, przy czym dotyczy to także sytuacji, w której strony są reprezentowane przez pełnomocnika zawodowego (por. zwłaszcza pominięte przez skarżącego w ramach uzasadnienia wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego - zasada prawna - z dnia 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021, Nr 9, poz. 56; por. też uzasadnienie uchwały Sądu

Najwyższego z dnia 15 września 2020 r., III CZP 87/19, OSNC 2021, nr 2, poz. 11 oraz wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 stycznia 2023 r., II CSKP 303/22, niepubl.; por. też wyroki Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 29 kwietnia 2021 r., C-19/20, I.W. i R.W., pkt 97 i z dnia 7 grudnia 2023 r., C-140/22, mBank (Oświadczenie konsumenta), pkt 56-57, gdzie wskazano, że zastrzeżona dla konsumenta możliwość sprzeciwienia się stosowaniu dyrektywy 93/13 nie może być rozumiana w ten sposób, że nakłada na niego, w celu dochodzenia praw, które wywodzi z tej dyrektywy, pozytywny obowiązek powołania się na przepisy tej dyrektywy w drodze sformalizowanego oświadczenia złożonego przed sądem, a możliwość ta polega wyłącznie na pozostawionej konsumentowi, po poinformowaniu go przez sąd krajowy, ewentualności niepodnoszenia nieuczciwego i niewiążącego charakteru warunku umownego, wyrażając w ten sposób dobrowolną i świadomą zgodę na dany warunek umowny; w punkcie 61 Trybunał zauważył ponadto, że nałożenie na konsumenta obowiązku złożenia sformalizowanego oświadczenia w celu dochodzenia roszczeń mogłoby podważyć odstraszający skutek, jaki art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 w związku z art. 7 ust. 1 tej dyrektywy zamierza przypisać stwierdzeniu nieuczciwego charakteru warunków istniejących w umowach zawieranych przez przedsiębiorcę z konsumentami, gdyż zachęcałoby przedsiębiorców do odrzucania pozasądowych żądań konsumentów mających na celu stwierdzenie nieważności nieuczciwych warunków; w rezultacie Trybunał przyjął, że art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 - w kontekście uznania nieważności w całości umowy kredytu hipotecznego zawartej z konsumentem przez instytucję bankową ze względu na to, iż umowa ta zawiera nieuczciwy warunek, bez którego nie może ona dalej obowiązywać - stoją one na przeszkodzie wykładni sądowej prawa krajowego, zgodnie z którą wykonywanie praw, które konsument wywodzi z tej dyrektywy, jest uzależnione od złożenia przez tego konsumenta przed sądem oświadczenia, w którym twierdzi on, po pierwsze, że nie wyraża zgody na utrzymanie w mocy tego warunku, po drugie, że jest świadomy z jednej strony faktu, że nieważność wspomnianego warunku pociąga za sobą nieważność wspomnianej umowy, a z drugiej – konsekwencji tego uznania nieważności, i po trzecie, że wyraża zgodę na uznanie tej umowy za nieważną).

Z orzecznictwa wynika też, że jeżeli sąd poinformował konsumenta w sposób obiektywny i wyczerpujący o skutkach prawnych oraz szczególnie szkodliwych skutkach ekonomicznych, jakie może mieć dla niego unieważnienie umowy, sąd ten nie może, po uwzględnieniu jego woli stwierdzenia nieważności umowy, sprzeciwić się zrzeczeniu się przez niego ochrony przyznanej im przez dyrektywę 93/13 (por. wyroki Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 8 września 2022 r., C-80/21, C-81/21 i C-82/21, D.B.P., pkt 78 w związku z pkt 74-75 i z dnia 16 marca 2023 r., C-6/22, M.B.,U.B.,M.B. przeciwko X S.A. (M.B. i in.), pkt 43 i teza, oraz z dnia 12 października 2023 r., C-645/22, Luminor Bank, pkt 29).

Z tych względów, na podstawie art. 398⁹ § 2 k.p.c., Sąd Najwyższy postanowił, jak w sentencji.

(K.L.)

[ał]

